

BÁTONYI PÁL

Körtvélyes, Kesző és Sárfő magyar földbirtokos családjai

II. rész

Az 1625-ben nádorrá választott Esterházy Miklós – okleveles jóváhagyásával – engedélyezte báró Esterházy Pál tábornoknak, hogy 1630-ban eladja Keszit, Csömört és Szentmihályt (ma Budapest XVI. kerület) nemzetes és vitézlő Buday Bornemisa Bolgár Pálnak és nemzetes és vitézlő Pilinyi Benedeknek. A későbbiekben a Pilinyiek csömöri és szentmihályi, majd keszői részüket is eladták Buday Bornemisa Bolgár Pálnak (a latin nyelvű oklevelekben általában a neve: Pauli Bornemisa alias Bolgár de Buda), aki az 1661-ben bekövetkezett haláláig a birtokosuk maradt.

Ebben az időszakban Buda, Pest és Vác várai oszmán uralom alatt voltak. Pest várában 1631-32-ben 738 fizetett katona volt: 185 műsztafiz (várvédő gyalogos), 32 tüzér, 130 lovas, 73 tatár lovas, 89 azab (gyalogos), 39 iszkáboló és hajóács, 15 kikötői munkás, 175 martalóc (keresztény rácok, vlahok), míg Vác várában 1629-1632-ig 437 zsoldost tartottak számon (75 műsztafiz, 18 tüzér, 165 lovas, 154 aszab, 61 martalóc).¹ E városok többségi moszlim katonasága és lakossága bosnyák, míg a keresztények főleg rác eredetűek voltak. A kevés magyar (legtöbbször Vácott éltek) mellett még nagyon sokféle eredetű a népesség (török, tatár, balkáni népek, zsidók és néhány német, olasz, cseh, tót). A nevek is megtévesztőek lehetnek, hiszen a váci Csiszár János fia Pervane Abdullah néven lett moszlim.

A viszonylag békés időszaknak köszönhetően ezekben az években a környező települések magyar lakosságának létszáma stagnált. A Pest-Pilis-Solt vármegyei adójegyzékek szerint Sződ 1635-ben 3, míg 1661-ben 3 és fél porta volt (egy porta általában 4 háztartást jelentett). A vármegye irányítása a jól megerősített várral rendelkező Fülekről történt. A vármegye vezetői és a budai vilájet oszmán vezetői magyarul leveleztek egymással, a Habsburg adminisztrációval a levelezés latin nyelvű volt. A vármegye vezetése és a birtokosok a hódoltsági területen lévő településeket a bírók által, vagy a helyszínrre kimenve vezették. Buday Bornemisa Bolgár Pál ezekben az években a Habsburg királyok kezén lévő Szécsényben lakott, de iratainak többsége az Uzum Ibrahim budai basa által vezetett 1682. évi Fülek várának lerombolását eredményező ostromkor megsemmisült. A Pest-Pilis-Solt és a Nógrád vármegyei jegyzőkönyvek egy része ugyanekkor megsemmisült meg, de a rombolásban részt vevő Thököly Imre vezette kuruc és az Apafi Mihály vezette erdélyi seregnek köszönhetően más részei megmaradtak.²

Dunakeszi területén az 1630 és 1661 közötti időszakban laktak jobbágyok, akik békében éltek, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. A település életét a Habsburg birtokban lévő Szécsényből Buday Bornemisa Bolgár Pál és Pilinyiből a Pilinyiek mint birtokosok, a magyar törvények szerint irányították. A település az oszmán birtokosoknak is adózott. A vármegye a Habsburg birtokban lévő Fülekről döntött a települést érintő ügyekben, de többnyire a török birtokban lévő Vácról küldte ki az esküdteket. A vármegyei döntéseket mindig alapos tanúkihallgatás előzte meg.

A továbbiakban Pest-Pilis-Solt és Nógrád vármegyei közgyűlések jegyzőkönyveiből és igazságszolgáltatási irataiból – az érintett időszakokra vonatkozóan – Dunakeszivel kapcsolatosan válogatok. A közgyűlések jegyzőkönyvei latinul készültek, de a tanúknak feltett kérdéseket és a vallomásokot magyarul írták le, mivel a jobbágyok általában csak magyarul értettek.

Füleken, 1638. július 1-jén a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Buday Pál” egyes szomszédait – solti és szalki lakosokat – eltiltja „Réfalu, Kesző, Csömör, Szent Mihály prédiomok” használatától.³

Battik Gergely Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1638. december 20-án a Vácott lakó Varga János és Fráter Péter esküdtek kiszálltak „Keszü” határába és „Budai Bornemissa Pál” kérésére tanúkihallgatást tartottak a „Csöröz arokia” mellett fekvő rétek birtoklásáról. A tanúkat megkérdezték, a rétek Keszihez, vagy Alaghoz tartoznak-e? Kihallgattak 4 sződi, 3 rátóti, 2 hartyáni, 3 némedi, 6 veresegyházi, 2 szadai, 1 szentmiklósi, 1 mogyoródi és 22 váci jobbágyot. A vallomások szerint a keszi földesurak engedelmeiből 45 éve a váciak kaszálták, illetve a „kinn háló” csordái használták és a fótiak csak 2-3 éve „vonakodnak” érte. Tanúsítják, hogy Keszi határa a Csöröz-árok volt. Többen elmondták, hogy a fótiak a Keszi határában lévő „Sárfő” nevű rétet is használják.⁴

Füleken 1639. május 26-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Bornemissza Pál” a maga nevében, Horvát István pedig Pilinyi Albert nevében eltiltja mindazokat, kik Tabd prédiomot erőszakosan megrohanták, így Hartyáni Jánost is.⁵ (Valószínűleg ekkor már Pilinyi Benedek nem él.)

Battik Gergely, Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1640. március 27-én Szilassy András szolgabíró, Battik János és Szilassy Pál Alag pusztá birtoklása ügyében Vámosy István és felesége, Aszalay Erzsébet kérésére tanúkihallgatást tartottak. A kihallgatás során a két kérdéssel kapcsolatban 41 főt és egy-egy valkói, pusztaszentmiklósi, sződi, szadai és pándi jobbágy tanúskodott. A tanúk szerint „Kesző” és „Allag” határában a „Csöröz Árok”-hoz nyúló hegy aljáig a rét az alagi földesuraké, amit a fótiak használnak, de a váciak a rét egy részét új határjelekkel jelölve – Nagy Gábor váci bíró utasítására – használják.⁶

Füleken 1642. február 13-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Buday Pál” kéri, hogy mivel „Kesző” possessió határainak megvédése neki sok pénzbe került, a possessió felét birtokló „Piliny Mihályt” kötelezzék arra, hogy a költségek felét kifizesse. Ugyanekkor Vámosy István és Buday Pál ügyében, kik a „Kesző” possessió és Alag prédiom közötti határ kérdésében pereskednek, egyeztető bizottság kiküldését rendelik el a határ megállapítása céljából.⁷

3 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1638-1711. I. Bp., 1983. 18.*

4 Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok. I. 1589-1660. Bp., 1998. 23-27.*

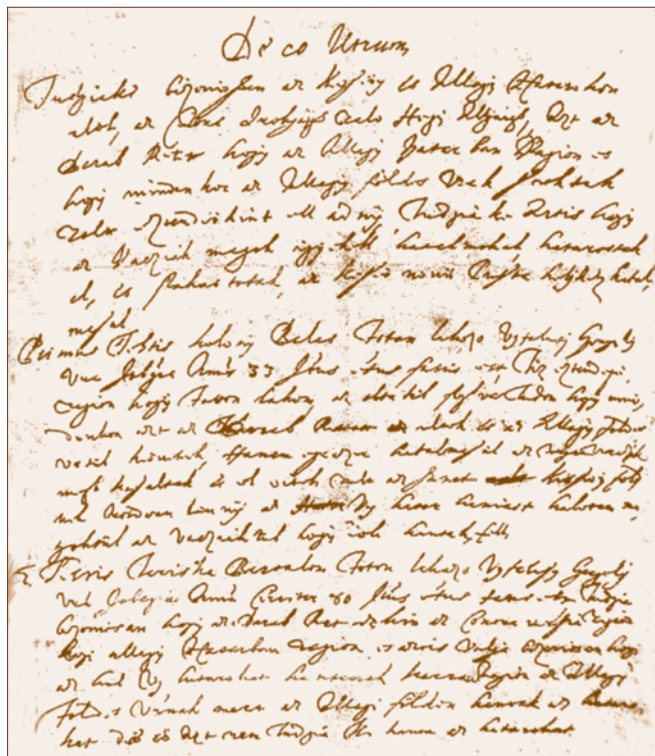
5 Borosy A.: *i. m.* 1983. 23.

6 Borosy A.: *i. m.* 1998. 29-34.

7 Borosy A.: *i. m.* 1983. 35.

1 Hegyi Klára: *A török hódoltság várai és várkatonasága. II. Bp., 2007. 524., 547.*

2 Parti Zoltán: *Fülek. Fülek, 2007. 251.*

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv részlet 1640⁸

Füleken 1643. február 26-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen Pilinyi Albert perel választott bíró előtt „Budai Bornemissza, másként Bolgár Pál” ellen vagyonmegosztás tárgyában. Ugyanekkor Vámosy István felesége, Aszalay Erzsébet eltiltja szomszédait különösen „Footh” és „Kesző” lakóit „Alagh” prédiom használatától, valamint bejelenti, hogy folytatja perét Nagyfalui Gergely váci püspök ellen, ahol prokurátora (ügyvédje) „Buday Pál”.⁹

Füleken 1643. december 10-én a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen Aszalay Erzsébet nevében Libercsey Ferenc tiltakozást jelent be, mert Vác város lakói „Alagh” prédiom egy részét elfoglalták és „Kesző” possessióhoz csatolták. Ugyanekkor „Bornemissza, másként Buday Pál” nevében Kandó János a „Kesző” és „Alagh” között fekvő földterület ügyében Aszalay Erzsébet ellen tiltakozik. A „foothi” határkövek ügyében kiegyezett Újfalussy Gergellyel. Aszalay Erzsébetet a törvényes eljárásra utasítja.¹⁰

Szécsényben 1652. július 8-án a Nógrád vármegyei közgyűlésen a határkiigazítási eljárások végrehajtására kijelölik többek között Buday Pált is.¹¹

Ráday András, Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1653. március 11-én Varga János Vácott lakó esküdt és Tönköly István Tordán lakó esküdt Újfalussy László kérésére Alagon tanúkihallgatást tartottak 3 kérdésben. A tanúk 9 gödöllői, 2 kerepesi, 3 szadai, 1 rátóti, 4 szentmiklósi, 4 mogyoródi és 1 cinkotai jobbágy vallomásai szerint „Csörce Arok” és „Guba Hegye” közti földek Alaghoz tartoznak és egy határjelet a „kesziy Dinnés Balázs” elszántott. A „Sárfű” nevű rét fele „Sikator” tartozéka, fele Palotáé, más vélemény szerint az

utóbbi fele „Megier” tartozéka. Egy tanú szerint 1647-ben Kerekes Ádám fóti bíró adósságok miatt vette el „Budaj Pálnak Tot Gergely” nevű keszi jobbágyától két ökrét.¹²

Ráday András Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1653. május 27-én Varga János Vácott lakó esküdt és Tönköly István Tordán lakó esküdt Újfalussy János és László kérésére Fóton tanúkihallgatást tartottak. A 9 kérdésre 1 kosdi, 1 rátóti, 1 szentmiklósi, 2 szadai, 7 gödöllői, 3 mogyoródi, 1 cinkotai és 1 hartyáni jobbágy vallott. A vallomások szerint „Sár fő Nevő Rétek” fele megyeri, fele sikatori föld. Tanúsítják továbbá, hogy 7 évvel ezelőtt „Tefter tihaja” a budai sereggel dézsmálta meg a kesziék búzáját és szénáját, nem pedig a fótiak. Egy válasz eredeti nevekkal, de mai magyar nyelven: „Vegh Orbán Vamosi Istvánnak” 95 éves gödöllői jobbágya vallja: Sárfű rét fele megyeri, fele sikatori föld. A fótiak nem dézsmálták soha, a kesziék sem, hanem a „Tefter tihaja” dézsmálta, s a kesziékkal vitték be Budára. A „Tefter tihaja” erőszakkal hajtotta ki a vidéki és fóti embereket az alagi határra. A föld, ahonnet a török a dézsmát elvitte, Alaghoz tartozik. Egy tanú szerint a Keszin lakó „Tot Gergely, Santa Péter és Juhasz György” lovak áráért 15 forinttal tartozott a Fóton lakó Kerekes Ádámnak és „Tot Jánosnak”. A hitelezők a szokás szerint két pénzt tettek le Keszin a bírónak s úgy fogtak ki két ökröt Tóth Gergely szekereből. A háromszor 15 napos határidőre sem váltották ki az ökröket, ezért eladták őket. Egy év és hét hét után 15 forintért Tóth Gergely visszavásárolta ökreit.¹³

Ráday András Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja megbízásából 1654. január 12-én Varga János és Fráter Balázs Vácott lakó esküdtek Újfalussy János és László kérésére Fóton tanúkihallgatást tartottak. A 10 kérdésre 2 ócsai, 3 csabai, 1 péceli, 3 gödöllői, 1 szentmártonkátai, 3 sülyi, 2 gyömrői, 3 veresegyházi és 3 szódi jobbágy vallott. A „Sárfő” nevű rétet a többség szerint a fótiak bírták, de egyesek szerint megyeri föld, a 6 évig Keszin lakó „Tögjesi Benedek” és még 3 tanú szerint a rét felét a fótiak, felét a kesziék bírták.¹⁴ Füleken 1658. május 28-án a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen elrendelték, hogy a király által küldendő német katonaság ellátására portánként egy „kila” lisztet és egy „kila” árpát, vagy abrakot szedjenek be a szolgabírák. A távolabbi járásokban portánként 5 forintot vessenek ki, amiért 40 vágómarhát és 13 akó bort szerezzenek be. Ez ügyben a nádorhoz küldik „Budai Bornemissza Bolgár Pált” és Kutassy Györgyöt, kiknek utipénzül 15 tallért utalnak ki. Ebből „Buday Pál” 5 tallért kap, mert ő ugyanezen ügyben Nógrád megye küldöttként is szerepel.¹⁵

Füleken 1658. július 4-én a Pest-Pilis-Solt vármegyei közgyűlésen „Budai Bornemissza Bolgár Pál”, a nádortól visszatérő követ jelentett a császári katonaság élelmiszerellátására felajánlott gabona ügyében.¹⁶ Buday Bornemissza Bolgár Pál 1661-ben bekövetkezett halálakor végrendeletében leányaira hagyta birtokait:

„... Anna asszonynak, nemzetes nemes és vitézlő Vathay Pál feleségének és hasonlóképpen Sára leányomnak, néhai nemzetes vitézlő Bernátfalvi Földváry János úr meghagyott özvegyének hogy mindennel egyaránt osszanak.”¹⁷

8 Borosy A.: i. m. 1998. 31.

9 Borosy A.: i. m. 1983. 42-43.

10 Borosy A.: i. m. 1983. 49.

11 Tóth Péter: Nógrád vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656. Salgótarján, 2001. 23.

12 Borosy A.: i. m. 1998. 112-114.

13 Borosy A.: i. m. 1998. 115-118.

14 Borosy A.: i. m. 1998. 135-139.

15 Borosy A.: i. m. 1983. 100.

16 Borosy A.: i. m. 1983. 100.

17 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.